

Spominska plošča z imeni ubitih 19. februarja 1945

Stanovišče – žrtev partizanstva

2. del

Ivo Žajdela

Aprila letos so v Stanoviščah pri Breginju postavili spominsko ploščo v spomin na med vojno uničeno vas. Tam so paradirali borci »NOB«, predstavniki tistih (partizanov), ki so odgovorni za dvakratno medvojno uničenje vasi.

Poglejmo nadaljevanje zgodbe iz prejšnje *Demonstracije* o uničenju vasi Stanovišče v Breginjskem kotu med drugo svetovno vojno.

Veliko Nemcev ali eden? Po partizanskem opisu naj bi bilo mrtvih veliko število nemških vojakov s komandantom majorjem na čelu. Po pripovedovanju vaščanov pa partizanov, razen Škrjanca, ki je bolj ali manj stalno pohajkoval po vasi in v okolici, sploh ni bilo. Ljudje niso ne slišali in ne videli kakšnega boja (kot je opisoval že omenjeni komandant Franjo Bavec), spominjali so se le strašnih eksplozij, ki so jim uničevale vasi.

V trenutku, ko je bil avtomobil,

v katerem je bil nemški komandant, najbližje nastavljeni mini v obcestni škarp, naj bi tisti »partizan« po mnenju domačina čisto iz norčavosti, nepremišljeno sti ter po neumnosti nastavl in sprožil mino. Nemški komandant je bil močno ranjen in je potem v Kobaridu umrl, hudo je bil ranjen tudi šofer, tako da je bila cesta krvava.

Bele miši Partizanskega dnevnika

O tem dogodku je pisal tudi časopis *Partizanski dnevnik* (štev. 64, leto III, v petek, 16. marca 1945, v rubriki *Iz naših krajev*):

»Kobariško. Pobesnele okupatorske zveri ne poznajo usmiljenja do nikogar. Glejte primer, ki se je zgodil v neki naši vasi in ki

kaže, kako plačujejo Nemci celo svoje hlapce ...

V dotični vasi /Stanovišče/, ki je bila pred nekaj časa požgana, živi družina, ki je domala vsa domobranska. En sin je domobranec, drugi koplje svinca švabom v Rajbelskem rudniku, tretji je skrivač.

Ko je pred kratkim prihrumela zločinska drhal vseh barv v to vas, se je kruto znesla nad civilnim prebivalstvom. Krvoloki so nagnali skupaj vse vaščane, odbrali 12 oseb, ter jih 11 postrelili v bližini vasi. Le enemu, ki je skoraj še otrok, se je posrečilo utesiti. Žrtve so morilci po ustrelitvi vrgli v potok, kot da se ni nič zgodilo. Med ustreljenimi je bil tudi skrivač iz omenjene domobranske hiše, ki jo je drhal

zažgala. Ob isti priliki je v borbi padel neki kurir, ki je že dve leti vestno izvrševal svojo narodno in državljansko dolžnost. Boril se je do zadnjega diha in padel kot junak.

Slava padlemu borcu – Smrt okupatorju in narodnim izdajalcem! Stana.«

Ustreljeni Stanoviščani Takšna je bila lažniva partizanska propaganda. Enajst nedolžnih Stanoviščanov ni bilo vrednih, da bi v *Partizanskem dnevniku* zapisali: Slava ustreljenim.

Partizanska akcija, naj bo delo neke skupinice ali le enega, je, kot že velikokrat pred tem povzročila uničenje nedolžnih življenj in njihovih vasi.

Most, na katerem so Nemci ubili 11 Stanoviščanov in jih zmetali v grapo. Ubili so jih v povračilnem ukrepu zaradi partizanske »akcije«.

Ustreljeni in vrženi z mostu v grapo so bili:

Alojz Baloh, roj. 1886, po domače Smašču

Anton Baloh, 1880, po domače Pedicu
Alojz Čebokli, 1908, po domače Pisnu
Jožef Čebokli, 1888, po domače Moricu
Jožef Filipič, 1886, po domače Drejcu
Pepi Filipič, 1928, po domače Drejcu
Anton Kracina, 1903 po domače Ustinu

Ivan Kracina, 1890

Ivan Sabotič, 1885, po domače oče Gašperju

Mirko Sabotič, 1915, sin

Anton Špehonja, 1892, po domače Trnjar.

Vprašanja Ivana Rutarja Te in mnoge druge podatke o partizanskih zločinih na Kobarškem je zbral Ivan Rutar. Postavil je tudi nekaj jasnih vprašanj, na katera pa od vzdrževalcev revolucionarnih tradicij gotovo ne bo dobil odgovora.

2. novembra 1943, ob prvem prihodu Nemcev v Stanovišče, so bili partizani od umikanja pred Nemci utrjeni. Očitno niti straže niso postavili, saj je bilo priti neopažen v vas skoraj nemogoče.

Kam so še pred prihodom Nemcev šli trije partizanski oficirji na konjih iz Stanovišč v smeri Breginja nad sejskim pokopališčem? Ali so oficirji, preden so odšli, uredili vse potrebno za zavarovanje utrjenih, lačnih, mokrih, prezebljenih in zbeganih borcev?

Ali je prav, da partizansko vodstvo ni držalo besede dogovora z nemško komando v Bovcu, da pustijo prost prehod

nemške vojske skozi Kobarid in naprej v Italijo, v zamenjavo za zapornike v Vidmu? Nemci so se dogovora držali in izpustili vse zapornike s partizanskim oficirjem Francem Črnugljem - Zorkom in njegovim prevajalcem Maksom Miklavčičem - Poceljonom iz Kobarida. Pripeljali so jih z avtobusom v Kobarid, od koder so potem šli vsak na svoj dom. Iz okoliških vasi in z Livškega je bilo vseh 43. Posledica je bil konec znamenite »Kobariške republike«.

Ali je bilo treba napasti močno vosko, ki se je 18. februarja 1945 pomikala (vračala) iz zahodne Benečije?

O hrabrem padlem »partizanu«, ki se je boril »do zadnjega diha«, Stanoviščani niso nič vedeli. Tudi Škrjanca niso nikoli več videli.

Žrtve so bile nepomembne

Toda odveč se je spraševati, ali je partizansko vodstvo v enem, drugem, tretjem in nešteto drugih primerih ravnilo vojaško taktično in odgovorno; slednje predvsem do civilnega prebivalstva. Žrtve, ne v lastnih vrstah, še manj pri civilnem prebivalstvu, jih niso zanimale prav nič. Nasprotno, čim več jih je bilo, bolj so si jih pripenjali na prapor in za njihovo smrt ter uničenje krivili druge.

Nemška vojska se je s tovornjaki in z manjšimi terenskimi vozili, vozovi in otovorjenimi mulami pomikala iz Kobarida proti Breginju in naprej čez most Ponte Vittorio v dolini Nadiže za Breginjem z namenom, da gre v smeri Tarčenta. Na vsej poti od Kobarida in nazaj do kraja postavljene mine pod Stanoviščami

ni v nobeni vasi naredila nobenega izpada.

Ko je predhodnica te dokaj močne vojaške enote prišla dober kilometer pred vas Plestišča, je ugotovila, da z vozili sploh ne bodo mogli nadaljevati poti, ker je bila cesta minirana nad prepadom in je bila za vozila neprehodna. Nemška komanda velike motorizirane kolone je dala povelje, naj se vsi, vojaščina in vozila, tovornjaki, avtobus in terenska vozila, vrnejo nazaj v izhodiščno bazo v Kobarid.

»Hud boj« Franja Bavca Pod Stanoviščami je močni sovražni sili partizan Škerjanc (verjetno partizansko ime borca s Krasa) postavil mino »na poteg« (po pripovedovanju Stanka Baloha, roj. 5. maja 1932, vaščana iz Stanovišč) in vrgel v zrak terensko vozilo, v katerem naj bi bil mrtev vodja vračajoče se kolone, šofer pa ranjen. O tem so pripovedovali tudi drugi še živeči Stanoviščani, med njimi Franc Čebokli, ki je takrat imel 15 let, filmski in dramski igralec Stane Leban, ki je bil tedaj v enajstem letu starosti, Marija Čebokli, ki zdaj živi pri hčeri v Kobaridu, in drugi.

Kdo je dobil mrtvega nemškega majorja, če je zgorel med množico nemških vojakov v gorečem avtobusu, kot opisuje Franjo Bavec - Branko v knjigi *Na zapadnih mejah*? Omenil je tudi hud boj, ki da so ga bili partizani prisiljeni zapustiti in se umakniti v smeri Logjev, ker niso pričakovali tako silovitega odpora. Seveda, da ne bi kdo krivil njegovih

partizanov, je moral lagati o partizanskih akcijah in tako zvrčati pozornost oz. krivdo z njih.

Stanovišče je obnovila ZVU

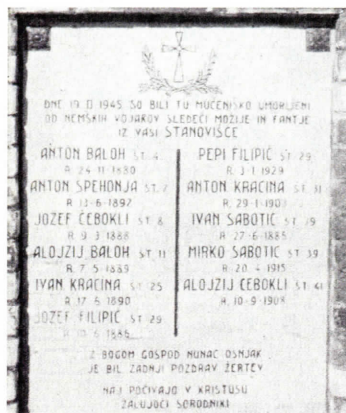
Stanovišče so obnovili v letih po vojni za časa Zavezniške vojaške uprave, ko je kraj spadal pod cono A. Begunci iz leta 1943 so dobili priznano begunstvo in delno povrnjeno odškodnino za begunstvo.

Med zavzetimi Stanoviščani za obnovo sta bila znana posebno Albin Leban - Lebanov, ki je vodil celotno knjigovodstvo, in Franc Sabotič - Mok, ki je bil med sposobnimi iskalci ustanov pri ZVU, da so pridobili sredstva za odškodnino, s katero so obnovili vas.

Zaradi tega sta bila po priključitvi Jugoslaviji večkrat klicana v Tolmin na Udbo na »razgovore«, kjer so ju dolžili, da so se s tem prodali kapitalistični in imperialistični zasedbeni oblasti Anglo-Američanov.

Umor Albina Kracine

Toda komunisti (partizani) niso uničevali Slovencev samo med vojno. Pasji so bili tudi po vojni. Poglejmo primer iz Stanovišč. Albin Kracina iz Stanovišč se je rodil leta 1923. Za časa Italije je bil pri vojaki in je imel srečo, da se mu je uspelo po kapitulaciji Italije leta 1943 vrniti domov. V času t. i. Kobariške republike so ga partizani mobilizirali v neko enoto Briško-beneškega odreda. Po končani vojni se je vrnil domov. Bil je mirne narave, v družbo ni hodil, ker so se iz njega radi norčevali, saj je bil majhne rasti. ►

»Krščanska« spominska plošča iz leta 1946 s križem ter z omembo Boga in Kristusa

Po pripovedovanju znancev se je zločin nad njim zgodil verjetno na predvečer državnega praznika dneva republike 28. novembra 1947, po proslavi v vasi Sedlo pri Breginju. Po proslavi se je Albina lotila skupina domačinov. Najprej so se iz nje ga grdo javno norčevali, nato pa naj bi ga bili zvalili s prizorišča vsesplošne pijanske zmede, češ da gredo nekaj popit v Breginj. Najbolj vneti divjaki, ki so se znašli nad Albinom, naj bi bili iz Homca. Nad njim naj bi se bili znesli zaradi tega, ker je bil Albinov brat Ludvik pri anglo-ameriški vojaški policiji, kot t. i. čerin v Breginju. Vendar o njem ljudje niso vedeli povedati nič slabega. Celo zamižati da je znal v marsikaterem primeru ne le na eno oko, pač pa na obe. Poleg tega ni bil edini kotarski domačin v tej službi, bili so še drugi, a Ludvik je bil poveljnik. Vsi pa so se ob priključitvi umaknili v Italijo in naprej po svetu, ker so vedeli, kaj bo z njimi, če pridejo

v roke komunistom oziroma t. i. ljudski oblasti. Bili so obsojeni na »ta bele« in to je bilo dovolj za vse najslabše, čeprav so bili nekateri prej partizani in prekomorci.

Umorili so ga za Breginjem

Albina so odpeljali s proslave pri Pologarju v Sedlu v Breginj, od tam pa v kraj za Gradom. Kaj so tam delali z njim, ni znano, moralo pa se je dogajati nekaj zverinskega. Po sledovih posledic, za katerimi je Albin umrl, je bilo videti, da so ga hudo mučili in nato zverinsko ubili. T. i. ljudska oblast z milico ni odredila nika-rske preiskave. Zagotovo zato, ker so bili med protagonisti sami ugledni oefovci in partijci. Domači vedo tudi za imena, toda takrat je imela moč partija.

Po drugi varianti naj bi Albina našli mrtvega za Breginjem, ob italijanskem bregu reke Nadiže. V vodi naj bi bil ležal tako, kot bi jo hotel piti. Toda ta varianta je manj verjetna. Komunisti so svoje zločine vedno zakrili z govoricami, ki so kazale drugačno podobo, kot je bila v resnici.

»Koga slavi ta spomenik?«

Leta 1958 je v reviji *Borec* Izidor Stres objavil članek (v resnici pamflet, kakršne so komunisti po Sloveniji objavljali več desetletij in z njimi žalili Slovence) z naslovom *Koga slavi ta spomenik?* Namenjen je bil spominski plošči, postavljeni ubitim Stanoviščanom leta 1945.

Komunistična pamet, polna nestrpnosti, pretiravanj, komunističnih floskul in laži, je takole napisala:

»Ob mostu čez potok blizu Borjane pri Kobaridu stoji spomenik, pravzaprav kapelica s spominsko ploščo in verskim kipom. Postavitev je leta 1946, ko je bila okolica, ko je bil kraj še pod oblastjo zavezniške vojaške uprave, organiziral borjanski župnik Ošnjak. Nemci so namreč na tem mestu ustrelili 11 domačinov iz vasi Stanovišče, ker je tukaj naletel na mino nemški vojaški avto, pri tem pa je bil ubit nemški višji oficir.

Na spominsko ploščo, ki je pod verskim kipom, si je dal Ošnjak vklesati samohvalno posvetilo: 'Z Bogom gospod nunac Ošnjak je bil zadnji pozdrav žrtev. Naj počivajo v Kristusu zalujoči sorodniki.'

Kdo je bil nunac (župnik) Ošnjak? Najprej je služboval na Livku, od tod pa je nekaj let pred zadnjo vojsko prišel v Borjane. Ko so Nemci po kapitulaciji Italije ustanovili svojo postojanko na Kredu, je bil Ošnjak pri njih kuhan in pečen. Takrat se še ni hotel razgaliti kot sovražnik vsega naprednega. To je storil šele pod zavezniško vojaško upravo, ko so 1945 zavezniki zasedli te kraje. S prižnice je neutrudno dan za dnem sipal grožnje, psovke in klevete proti naši domovini, partizanom in komunistom. Strašil je vernike, da v Jugoslaviji mučijo ljudi, če hodijo v cerkev, grozil, da bodo Jugoslovani vzeli kmetom zemljo in 'nacionalizirali' tudi ženske, če bodo prišli v Borjano. S pomočjo 'Marijine družbe' je zavajal dekleta v izdajstvo lastnega ljudstva, organiziral agitacijo za zbiranje podpisov proti priključitvi Borjane in okolice Jugoslaviji. Ko pa so se Anglo-Amerikanci vseeno umaknili iz nekdanje cone A, je z njimi odšel tudi 'nunac' Ošnjak. S seboj je odpeljal precej vaščanov, ki so mu nasledli oziroma verjeli. Nekateri so svojo zmoto spoznali in se kmalu skesano vrnili, drugi pa še zdaj tava-j po vsem svetu. 'Nunac' pa je dobil v Italiji drugo župnijo. Zdaj živi v Kalu nad Štupico v Benečiji in še vedno rovari proti Jugoslaviji.

Kapelica oziroma spominska plošča stoji že od leta 1946. Ves ta čas se še ni nihče spomnil, da

Komunistična spominska plošča z zvezdo

bi namesto nje postavil drugačno ploščo, ploščo, kakršno za-služijo žrtve fašističnega nasilja. Spomenik, ki bo slavil veličino njihove žrtve, njihov prispevek za osvoboditev, ne pa protiljudskega duhovnika, ki zna samo večje izkoriščati vero v politične namene.«

Lastili so si vse V pamfletu ocrnjeni je bil Evgen Ošnjak. Rodil se je leta 1908 v Chicagu v ZDA v družini beneških izseljencev, doma iz Gorenje Merse v občini Sveti Lenart (Merso di Sopra, San Leonardo). Posvečen je bil leta 1936. V Benečiji je služboval tudi kot učitelj v osnovnih šolah, v 60. letih je bil učitelj in župnik v Črnem Vrhu v občini Podbonesec (Montefosca, Pulfero) v Nadiški dolini. Umrl je 25. decembra 1969, pokopan je na podutanskem pokopališču (župnija Podutana, Št. Lenart ob Nadiži (San Leonardo al Natissone)).

Ne le da so bili takšni ljudje, kot je bil pisec tega pamfleta, krivi za uničenje Stanovišč in pomor Stanoviščanov, še obli-ko spomina so si lastili. Pa saj so si lastili vse. Spomenik ni smel biti versko obarvan. Podrli so ga. Uničili, kot so prej odločilno prispevali k uničenju Stanovišč. Potem pa so postavili »svojega«, komunističnega, z zvezdo. Ta spomenik tam, pri tistem mostu, kraju pomora Stanoviščanov, še vedno stoji in žali spomin na žrtve partizanjenja.

To je neskončna beda Slove-nije – 25 let po demokratizaciji. **D**

26. aprila 2015 so »borci« postavili ploščo v vasi.